

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Сумський державний університет

Центр заочної, дистанційної та вечірньої форм навчання

(повна назва інституту/факультету)

Кафедра економіки, підприємництва та бізнес-адміністрування

(повна назва кафедри)

«До захисту допущено»

Завідувач кафедри

Олександра КАРІНЦЕВА

(підпис)

(Ім'я та ПРІЗВИЩЕ)

07. 06. 2024 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня бакалавр
(бакалавр / магістр)

зі спеціальності 051 Економіка,
(код та назва)

освітньо-професійної програми Економіка і бізнес
(освітньо-професійної / освітньо-наукової) (назва програми)

На тему: «Аналіз показників ефективності діяльності підприємства»

Здобувача(ки) групи

Ез-01с

(шифр групи)

Шевченко Андрій Сергійович

(прізвище, ім'я по батькові)

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ (підпис)

Андрій ШЕВЧЕНКО

(Ім'я та ПРІЗВИЩЕ здобувача)

Керівник професор, д.е.н., професор Леонід МЕЛЬНИК

(посада, науковий ступінь, вчене звання, Ім'я та ПРІЗВИЩЕ)

_____ (підпис)

Суми – 2024

Міністерство освіти і науки України

Сумський державний університет

КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ, ПІДПРИЄМНИЦТВА

ТА БІЗНЕС-АДМІНІСТРУВАННЯ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувачка кафедри економіки,
підприємництва та бізнес-
адміністрування

_____ *Олександра КАРІНЦЕВА*

« 07 » 06. 2024 р.

ЗАВДАННЯ

до кваліфікаційної роботи

для здобуття освітнього ступеня «бакалавр»

Студента(ки) групи *Ез-01с*, 4 курсу *ЦЗДВН*
(найменування інституту)

Спеціальність: *051 «Економіка»*

Освітня програма: *6.051.00.06 «Економіка і бізнес»*

Шевченко Андрій Сергійович

(прізвище, ім'я, по батькові)

Тема кваліфікаційної роботи: : *«Аналіз показників ефективності діяльності підприємства»*

Затверджена наказом по СумДУ № *0598-VI* від « *30* »*05.* 20*24* р.

Термін подання здобувачем вищої освіти завершеної кваліфікаційної роботи: до « *07* » *06* . 20*24* р.

Вихідні дані до роботи: *наукова література, періодична література, посібники, підручники, фінансова звітність підприємства.*

Зміст основної частини кваліфікаційної роботи (перелік питань, що підлягають розробленню): 1. Теоретико-методична основа ефективності діяльності підприємств. 2. Аналіз показників ефективності діяльності підприємства. 3. Шляхи підвищення ефективності діяльності підприємства.

Перелік ілюстрацій (мають бути представлені під час захисту):

1. – Аналіз інтегральних показників ефективності діяльності підприємства.
2. - Аналіз ефективності використання капіталу підприємства.
3. - Аналіз ефективності використання трудових ресурсів на підприємстві.
4. - Аналіз ефективності використання основних виробничих фондів підприємства.
5. - Аналіз ефективності використання оборотних коштів підприємства.
6. - Аналіз ефективності використання матеріальних ресурсів підприємства.

Дата видачі завдання: « 29 » 01 . 2024 р.

Керівник кваліфікаційної роботи: д.е.н. Леонід МЕЛЬНИК
(вч. звання, ім'я та ПРІЗВИЩЕ)

Завдання прийняв(ла) до виконання: « 29 » 01 . 2024 р.

_____ підпис студента(ки)

Примітки:

1. Це завдання є складовою кваліфікаційної роботи на здобуття освітнього ступеня та розміщується після її титульного аркушу.
2. Після складання завдання, студент має ознайомитися із:
  - календарним графіком підготовки кваліфікаційної роботи із зазначеними строками виконання окремих етапів;
  - порядком перевірки кваліфікаційної роботи на наявність ознак академічного плагіату;
  - критеріями оцінювання та вимогами до кваліфікаційної роботи.

Анотація

Кваліфікаційна робота на тему «Аналіз показників ефективності діяльності підприємства» має 50 сторінок основного тексту, має 31 формулу, 10 таблиць, 1 рисунок, 45 використаних джерел літератури.

Тема кваліфікаційної роботи є досить актуальною.

Мета кваліфікаційної роботи - обґрунтування практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності діяльності сільськогосподарського підприємства.

Об'єкт дослідження кваліфікаційної роботи – процес підвищення економічної ефективності діяльності сільськогосподарського підприємства.

Предмет дослідження кваліфікаційної роботи – це теоретичні, методологічні і практичні підходи до обґрунтування напрямів підвищення ефективності діяльності сільськогосподарського підприємства.

Методи дослідження. Для написання кваліфікаційної роботи були використані наступні методи дослідження: метод пізнання, абстрактно-логічний підхід, економіко-статистичний метод, графоаналітичний метод та метод математичного моделювання.

Результати, яких було досягнуто в процесі виконання кваліфікаційної роботи: запропоновані перспективні напрями і заходи підвищення економічної ефективності діяльності підприємства, виокремлені основні методи і показники оцінювання ефективності діяльності підприємства, обґрунтована доцільність запропонованих методів оцінювання і аналізу ефективності діяльності підприємства.

У першому розділі кваліфікаційної роботи «Теоретико-методична основа ефективності діяльності підприємств» розкрито сутність ефективності діяльності підприємств та фактори впливу на ефективність діяльності підприємств.

У другому розділі кваліфікаційної роботи «Аналіз показників ефективності діяльності підприємства» проведене комплексне дослідження

показників ефективності діяльності підприємства та надана організаційно-економічна характеристика підприємства.

У третьому розділі кваліфікаційної роботи «Шляхи підвищення ефективності діяльності підприємства» здійснений аналіз напрямів підвищення ефективності підприємства та виконана оцінка економічної ефективності діяльності підприємства.

Ключові слова: виробництво, господарська діяльність, ефективність, підприємство, платоспроможність, прибуток, рентабельність, стратегія.

Зміст

Анотація.....	4
Вступ.....	7
1. Теоретико-методична основа ефективності діяльності підприємств.....	9
1.1. Теоретико-методична сутність ефективності діяльності підприємств.....	9
1.2. Фактори впливу на ефективність діяльності підприємств.....	20
2. Аналіз показників ефективності діяльності підприємства.....	25
2.1. Організаційно-економічна характеристика підприємства.....	25
2.2. Дослідження показників ефективності діяльності підприємства.....	35
3. Шляхи підвищення ефективності діяльності підприємства.....	45
3.1. Аналіз напрямів підвищення ефективності підприємства.....	45
3.2. Оцінка економічної ефективності діяльності підприємства.....	53
Висновок.....	57
Список використаної літератури.....	59

Вступ

Особливої актуальності в сьгоднішніх умовах розвитку економіки набуває проблема забезпечення ефективності підприємства, так як наслідки невірно обраної підприємством стратегії в умовах висококонкурентного середовища можуть стати досить критичними і можуть загрожувати існуванню самого підприємства [10, 23, 43].

Підвищення ефективності діяльності підприємств сільськогосподарського комплексу України є одним із найбільш пріоритетних напрямів національної економіки. Сільськогосподарська продукція – це ресурсна складова виробництва в різних галузях національного господарства.

Тема кваліфікаційної роботи є досить актуальною.

Об'єкт дослідження кваліфікаційної роботи – процес підвищення економічної ефективності діяльності сільськогосподарського підприємства.

Предмет дослідження кваліфікаційної роботи – це теоретичні, методологічні і практичні підходи до обґрунтування напрямів підвищення ефективності діяльності сільськогосподарського підприємства.

Практичне значення роботи полягає наданні рекомендацій щодо розробки і економічно обґрунтованих пропозицій щодо напрямків підвищення ефективності діяльності сільськогосподарського підприємства.

Мета кваліфікаційної роботи - обґрунтування практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності діяльності сільськогосподарського підприємства.

Для досягнення поставленої мети передбачаються наступні завдання:

- розглянути методи і показники оцінювання ефективності діяльності підприємства;
- визначення перспективних напрямків і заходів щодо підвищення ефективності діяльності підприємства;
- визначення залежності рентабельності підприємства від факторів впливу;

- дослідження загальної організаційно-економічної діяльності підприємства;
- дослідження теоретичної сутності ефективності діяльності підприємства;
- проаналізувати фінансово-економічний стан та тенденції розвитку господарської діяльності підприємства;
- проведення оцінки соціально-економічної ефективності діяльності підприємства;
- розробка та обґрунтування заходів щодо покращення ефективності діяльності підприємства.

Теоретичною та методологічною основою дослідження стали класичні положення ринкової економічної теорії, наукові публікації, статистична звітність господарства, нормативно-правові акти.

Методи дослідження. Для написання кваліфікаційної роботи були використані наступні методи дослідження: метод пізнання, абстрактно-логічний підхід, економіко-статистичний метод, графоаналітичний метод та метод математичного моделювання.

Структура кваліфікаційної роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновку та списку використаних джерел.

1. Теоретико-методична основа ефективності діяльності підприємств

1.1. Теоретико-методична сутність ефективності діяльності підприємств

У економічній науці однією із найвагоміших та найбільш всеохоплюючих є категорія ефективності. Ефективність як категорія, має різне трактування та тлумачення. Науковці не дають єдиного трактування терміну ефективність та економічна ефективність, як немає єдиного визначення поняття ефективність діяльності підприємства. Дані поняття не мають чітких розмежувань поміж собою.

Різні рівні ієрархії об'єкта, що досліджується, та глибина його теоретичних опрацювань у цьому полягає складність визначення економічної сутності ефективності.

Економічна категорія, яка показує співвідношення між отриманими результатами та витраченими на їх досягнення ресурсами – це ефективність [12].

Ефективність – це індикатор розвитку підприємства.

У збільшенні позитивного результату з одиниці витрат сукупної праці – у цьому полягає економічний зміст економічної ефективності підприємства.

Економічна ефективність як поняття є похідним від поняття економічний ефект, що відображається у абсолютному вираженні одержаного економічного результату.

Досягнення максимально вигідного співвідношення результатів виробничої діяльності підприємства та витрат, які забезпечили їхнє одержання є ефективністю.

Досягнення стратегічного прибутку на кожному етапі розвитку підприємства для забезпечення фінансової сталості і платоспроможності, оптимального співвідношення рентабельності і ризику є ефективністю діяльності підприємства [16].

Також, зазначають що економічна ефективність діяльності підприємства це різновид економічної ефективності, що показує ступінь використання засобів та ресурсів, які підприємство має у своєму розпорядженні.

Науковці відзначають більше двадцяти класифікацій ефективності діяльності підприємства за окремими ознаками. Класифікація видів ефективності характеризує ефективність діяльності підприємства із різних сторін за різними ознаками.

1. В залежності від виду використаних ресурсів чи витрат, ефективність поділяється на наступні види:

- ресурсна;
- витратна;
- витратно-ресурсна.

2. В залежності від сфери використання ефективності, ефективність поділяється на наступні види:

- технологічна;
- економічна;
- соціальна;
- екологічна;
- організаційна;
- політична;
- правова;
- психологічна;
- етична.

3. В залежності від мети, ефективність поділяється на наступні види:

- витратна;
- споживча;
- результативна.

4. В залежності від виду витрачених ресурсів, ефективність поділяється на наступні види:

- ефективність використання трудових ресурсів підприємства;

- ефективність використання матеріальних ресурсів;
- ефективність використання капіталу;
- ефективність використання оборотних виробничих фондів;
- ефективність використання основних виробничих фондів.

5. Із погляду часу, ефективність поділяється на наступні види:

- статистична;
- динамічна.

6. В залежності від взаємодії системи із зовнішнім середовищем, ефективність поділяється на наступні види:

- внутрішня;
- зовнішня.

7. В залежності від ступеня збільшення ефекту, ефективність поділяється на наступні види:

- первинна;
- синергічна;
- мультиплікаційна.

8. В залежності від виду діяльності, ефективність поділяється на наступні види:

- ефективність операційної діяльності;
- ефективність інвестиційної діяльності;
- ефективність фінансової діяльності.

9. В залежності від виду результату і методу формування показників ефективності, ефективність поділяється на наступні види:

- змішана;
- проміжна;
- кінцева.

10. В залежності від структури організації виробництва, ефективність поділяється на наступні види:

- ефективність всього підприємства;
- ефективність виробничого підрозділу;

- ефективність окремого робочого місця.

11. В залежності від організаційного рівня управління, ефективність поділяється на наступні види:

- організаційна;
- групова;
- індивідуальна.

12. За рівнем управління, ефективність поділяється на наступні види:

- ефективність народного господарства у цілому;
- ефективність регіону; ефективність підприємства.

13. За метою визначення, ефективність поділяється на наступні види:

- абсолютна;
- порівняльна.

14. За місцем отримання ефекту, ефективність поділяється на наступні види:

- народногосподарська;
- локальна.

15. За наслідками, ефективність поділяється на наступні види:

- соціальна;
- економічна;
- економічно-соціальна.

Кожен із видів ефективності є певною характеристикою ефективності діяльності підприємства. Кожен вид ефективності носить як економічний так і соціальний чи соціально-економічний характер [24, 29].

Тож, обґрунтуванні господарських рішень та при застосуванні комплексного соціально-економічного аналізу потрібно враховувати усі види ефективності, так як, це певним чином може вплинути на зростання ефективності діяльності підприємства.

Ефективність, ще поділяються на:

- ресурсну ефективність;
- витратну ефективність;

- витратно-ресурсну ефективність.

Також, наукова спільнота пропонує різноманітні концептуальні підходи і методичний інструментарій до оцінки економічної ефективності.

Узагальнений показник ефективності використання його основних виробничих фондів, оборотних коштів, трудових ресурсів, капіталу, матеріальних ресурсів є ефективністю діяльності підприємства [1].

Велике значення для зростання ефективності діяльності підприємства в сучасних умовах ведення господарства має достатність в забезпеченні підприємств трудовими ресурсами, їхнім раціональним використанням та високий рівень продуктивності праці [8, 14].

Відношенням отриманого економічного ефекту до витрат підприємства на його досягнення визначається загальна методологія ефективності діяльності підприємства.

$$E = E_{\phi} / B, \quad (1.1.)$$

Де, E – ефективність функціонування підприємства;

E_{ϕ} – економічний ефект, одержаний підприємством за певний період часу, грн.;

B – витрати підприємства при досягненні ефекту за той же період часу, грн..

Рівень продуктивності праці, який характеризує ефективність витрат праці персоналу – це трудомісткість продукції і виробіток.

Розглянемо, показники ефективності використання трудових ресурсів підприємства.

Витрати робочого часу для виробництва одиниці продукції характеризує трудомісткість продукції. Трудомісткість продукції розраховується за наступною формулою:

$$T = \Phi_{\text{ч}} / Q, \quad (1.2.)$$

Де, $\Phi_{\text{ч}}$ – витрати робочого часу;

Q – обсяг випуску продукції.

Виробіток в натуральному вимірі – вимірюється кількістю продукції у натуральному вимірі, яка вироблена у одиницю робочого часу. Виробіток в натуральному вимірі розраховується по формулі:

$$V_{\text{нат}} = Q / Ч, \quad (1.3.)$$

Де, Ч – середньооблікова чисельність робітників.

Виробіток в вартісному вимірі – вимірюється вартістю продукції, яка вироблена за одиницю робочого часу. Виробіток в вартісному вимірі розраховується по формулі:

$$V_{\text{варт}} = ВП / Ч, \quad (1.4.)$$

Де, ВП – вартість виробленої продукції.

Кількість гривень заробітної плати припадає на одну гривню виготовленої продукції, визначає зарплато-місткість продукції. Зарплато-місткість продукції розраховується за формулою:

$$Z_{\text{м}} = \text{ФОП} / \text{ВП}, \quad (1.5.)$$

Де, ФОП – фонд оплати праці.

Розглянемо, показники ефективності використання капіталу.

Відношення чистого прибутку підприємства до середньорічної вартості його активів і характеризує ефективність усіх активів підприємства відображає рентабельність активів. Рентабельність активів розраховується за формулою:

$$R_{\text{А}} = (\text{ЧП} / \text{А}) \times 100\%, \quad (1.6.)$$

Де, ЧП – чистий прибуток підприємства;

А – середньорічна вартість усіх активів підприємства.

Відношення чистого прибутку підприємства до середньорічної вартості власного капіталу і характеризує ефективність використання власного капіталу підприємства відображає рентабельність власного капіталу. Рентабельність власного капіталу розраховуємо за формулою:

$$R_{\text{ВК}} = (\text{ЧП} / \text{ВК}) \times 100\%, \quad (1.7.)$$

Де, ВК – середньорічна вартість власного капіталу підприємства.

Відношення чистого прибутку підприємства до середньорічної вартості залученого капіталу показує рентабельність залученого капіталу.

Рентабельність залученого капіталу розраховується за формулою:

$$R_{ЗК} = (\text{ЧП} / \text{ЗК}) \times 100\%, \quad (1.8.)$$

Де, ЗК – середньорічна вартість залученого капіталу підприємства,

Розглянемо, показники ефективності використання основних виробничих фондів підприємства.

Показник фондівіддачі активної частини основних фондів підприємства використовують при узагальнюючій характеристиці ефективності і інтенсивності виробництва. Основні фонди, що є безпосереднім учасником процесу виробництва продукції мають відношення до активної частини (пристрої, прилади, інструменти, обладнання, машини) основних фондів підприємства [13].

Відношення вартості виготовленої продукції за рік до середньорічної вартості основних виробничих фондів є фондівіддачею.

Фондовіддача характеризує вартість виготовленої продукції, що припадає на одну гривню вартості основних виробничих фондів. Збільшення показника фондівіддачі позитивно впливає на діяльність підприємства.

Фондовіддача розраховується за наступною формулою:

$$\Phi_{В} = \text{ВП} / \text{ОВФ}, \quad (1.9.)$$

Де, ОВФ – середньорічна вартість основних виробничих фондів підприємства.

Відношенням вартості виробленої продукції за рік до середньорічної вартості активної частини основних фондів, розраховується фондівіддача активної частини основних фондів. Фондовіддача активної частини основних фондів розраховується за наступною формулою:

$$\Phi_{в. \text{ акт}} = \text{ВП} / \text{ОВФ}_{\text{ акт}}, \quad (1.10.)$$

Де, ОВФ _{акт} – середньорічна вартість активної частини основних фондів.

Величину вартості основних виробничих фондів, що припадає на одну гривню виготовленої продукції відображає фондомісткість.

Показник, що обернений до фондovіддачі є фондомісткістю продукції. Даний показник відображає скільки підприємству треба затратити основних виробничих фондів для виготовлення одиниці продукції. При тенденції до зменшення показник фондомісткості є нормальним.

Фондомісткість розраховується за формулою:

$$\Phi_{\text{м}} = \text{ОВФ} / \text{ВП},$$

(1.11.)

Відношення чистого прибутку підприємства за рік до середньорічної вартості основних виробничих фондів відображає фондорентабельність.

Частку чистого прибутку підприємства, яка припадає на одну гривню середньорічної вартості основних виробничих фондів відображає фондорентабельність. Зростання показника фондорентабельності є свідченням, що основні виробничі фонди підприємства були ефективно використані.

Фондорентабельність розраховується за формулою:

$$\Phi_{\text{р}} = \text{ЧП} / \text{ОВФ} \times 100\%,$$

(1.12.)

Відношення середньорічної вартості основних виробничих фондів підприємства до середньооблікової чисельності працівників показує фондоозброєність.

Рівнем фондоозброєності праці визначається ефективність роботи підприємства. Показник фондоозброєності праці має постійно зростати, так як від величини даного показника залежить технічна озброєність підприємства та продуктивність праці.

Фондоозброєність розраховується за формулою:

$$\Phi_{\text{озб}} = \text{ОВФ} / \text{Ч},$$

(1.13.)

Також, у процесі оцінки ефективності господарювання важливе місце займають показники використання оборотних коштів підприємства.

Розглянемо показники ефективності використання оборотних коштів підприємства.

Відношення вартості реалізованої продукції за певний період до середніх залишків оборотних коштів відображає коефіцієнт оборотності оборотних коштів.

Коефіцієнт оборотності застосовують для визначення ефективності використання оборотних коштів підприємства, він показує обсяги продукції, яка була реалізована, що приходить на одну гривню оборотних коштів.

Коефіцієнт оборотності оборотних коштів розраховується за формулою:

$$K_{об} = РП / ОК_{с.р.}, \quad (1.14.)$$

Де, РП – вартість реалізованої продукції за певний період;

ОК_{с.р.} – середні залишки оборотних коштів.

Характеризує суму оборотних коштів, що витрачені на одну гривню реалізованої продукції – коефіцієнт завантаження. Даний коефіцієнт показує участь оборотних засобів в кожній гривні продукції, що була реалізована. Чим менш коштів припадає на одну гривню обороту, тим краще дані кошти застосовуються.

Коефіцієнт завантаження розраховується за наступною формулою:

$$K_{зав} = ОК_{с.р.} / РП = 1 / K_{об} \quad (1.14.)$$

Тривалість обороту показує відношення кількості днів у періоді до коефіцієнту оборотності за цей період.

Тривалість обороту обраховується в днях і показує період, при якому оборотні кошти підприємства виконують один оборот.

Тривалість обороту знаходимо за наступною формулою:

$$T_{об} = Д / K_{об}, \quad (1.15)$$

Відношення чистого прибутку підприємства, отриманого за певний період, до середніх залишків оборотних коштів за той самий період показує рентабельність оборотних коштів.

Прибутковість їхнього використання та кількість чистого прибутку, що припадає на одну гривню оборотних коштів підприємства характеризує рентабельність оборотних коштів.

Рентабельність оборотних коштів розраховуємо за формулою:

$$R_{OK} = \text{ЧП} / \text{OK}_{\text{с.р.}}, \quad (1.16)$$

Розглянемо показники оцінки ефективності використання матеріальних ресурсів.

Відношення матеріальних витрат до обсягу виготовленої продукції відображає матеріаломісткість продукції.

Матеріаломісткість продукції розраховується за наступної формули:

$$M_M = \text{МВ} / \text{ВП}, \quad (1.17)$$

Де, МВ – матеріальні витрати.

Відношення обсягу виробленої продукції до розміру матеріальних витрат підприємства визначає матеріаловіддача.

Матеріаловіддача розраховується за формулою:

$$M_B = \text{ВП} / \text{МВ}, \quad (1.18)$$

Відношення чистої маси матеріалу у виробі до фактичних витрат матеріалу для виробництва даного виробу показує коефіцієнт використання матеріалів.

Коефіцієнт використання матеріалів розраховуємо за формулою:

$$K_{\text{в.м.}} = \text{ЧМ} / \text{МВ}_{\text{ф}}, \quad (1.19)$$

Де, ЧМ – чиста маса матеріалу в виробі;

МВ_ф – фактичні витрати матеріалу для виробництва даного виробу.

Відношення обсягу продукції до обсягу сировини показує коефіцієнт виходу готової продукції з одиниці сировини.

Коефіцієнт виходу готової продукції з одиниці сировини розраховується за формулою:

$$K_{\text{в.г.п.}} = \text{ВП} / Q_{\text{с}}, \quad (1.20)$$

Рівень відходів характеризується коефіцієнтом, що показує відношення величини відходів до величини загальних витрат матеріалу.

Рівень відходів знаходимо за наступною формулою:

$$P_B = \text{В} / \text{МР}, \quad (1.21)$$

Де, В – величина відходів матеріалу;

МР – величина загальних витрат чистого матеріалу.

Відношення суми чистого прибутку підприємства до суми матеріальних витрат показує чистий прибуток на одну гривню матеріальних витрат.

Чистий прибуток на одну гривню матеріальних витрат розраховується за формулою:

$$\text{ЧП}_{1\text{грн МВ}} = \text{ЧП} / \text{МВ}, \quad (1.22)$$

Розглянемо узагальнюючі показники ефективності діяльності підприємства.

Відношення чистого прибутку підприємства до суми середньорічної вартості основних виробничих фондів та середніх залишків оборотних коштів показує рентабельність підприємства.

Рентабельність підприємства розраховується за наступною формулою:

$$R_{\text{підпр.}} = (\text{ЧП} / \text{ОВФ} + \text{ОК}_{\text{с.р.}}) \times 100\%, \quad (1.23)$$

Відношення чистого прибутку до чистого доходу підприємства показує рентабельність продажу продукції.

Рентабельність продажу продукції розраховується за формулою:

$$R_{\text{п.п.}} = (\text{ЧП} / \text{ЧД}) \times 100\%, \quad (1.24)$$

Де, ЧД – чистий дохід підприємства.

Відношення загальної суми витрат на виробництво продукції до вартості товарної продукції у діючих цінах показують витрати на одну гривню товарної продукції.

Витрати на одну гривню товарної продукції розраховуються за наступною формулою:

$$V_{1\text{грн ТП}} = V / \text{ТП}, \quad (1.25)$$

Де, V – загальна сума витрат на виробництво продукції;

ТП – вартість товарної продукції у діючих цінах.

Відношення валового прибутку підприємства до собівартості реалізованої продукції показує рентабельність виробництва продукції.

Рентабельність виробництва продукції розраховується за наступною формулою:

$$R_{\text{в.п.}} = (\text{П}_{\text{вал.}} / \text{C}) \times 100\%, \quad (1.26)$$

Де, $P_{\text{вал.}}$ – валовий прибуток;

C – собівартість реалізованої продукції.

Розглянуті нами показники є досить важливими характеристиками ефективності діяльності підприємства. Дані показники є головними та обов'язковими елементами оцінки рентабельності і елементами економічного аналізу [16,17, 20].

1.2. Фактори впливу на ефективність діяльності підприємства

Структурної перебудови потребує економіка країни, вимагає уваги до процесів підвищення ефективності виробничої діяльності, розвитку внутрішнього ринку і експортно-орієнтованої діяльності [3].

Класифікація факторів управління ефективністю діяльності підприємства за окремими ознаками є важливою складовою господарювання. Від багатьох факторів залежить рівень економічної ефективності діяльності підприємства [2].

Розглянемо ознаки, за якими проводиться класифікація факторів впливу на економічну ефективність підприємства.

1. Напрями формування – спрямовані на підвищення якості продукції та її конкурентоспроможності.

- розвиток науково-технічного прогресу;
- зростання технічного рівня виробництва;
- інноваційна політика підприємства;
- виробнича технологія;
- підвищення рівня спеціалізації;
- ступінь інтегрованості;
- організація праці.

2. Джерела підвищення ефективності – спрямовані на підвищення ефективності виробничого процесу і забезпечення розвитку підприємства в цілому.

- раціональне використання природних ресурсів;
- зростання продуктивності праці;
- зниження трудомісткості виробництва продукції;
- зниження зарплато місткості виробництва продукції;
- зниження фондомісткості виробництва;
- зниження матеріаломісткості виробництва.

3. Рівень господарювання – спрямований на аналіз макроекономічних, міжгалузевих, галузевих, регіональних, мікроекономічних факторів.

- мікрорівень;
- мезорівень;
- макрорівень.

Дана класифікація факторів впливу на економічну ефективність діяльності підприємства направлена на оцінку власної діяльності, що допоможе визначити чи є підприємство збитковим чи прибутковим.

Зростання економічної ефективності діяльності підприємства зумовлено раціональним використанням свого виробничого потенціалу, підвищеному скороченню всіх видів втрат та максимальному режиму економії ресурсів і економії затрат. Все це потребує певного комплексу заходів [5, 9].

Далі, розглянемо, основні напрямки розвитку та вдосконалення господарської діяльності підприємства:

- підвищення якості продукції підприємства;
- підвищення рівня конкурентоспроможності продукції підприємства;
- прискорення науково-технічного прогресу;
- прискорення організаційного прогресу;
- вдосконалення та розвиток зовнішньоекономічної діяльності підприємства.

До факторів підвищення ефективності діяльності підприємства також можна віднести, наступні фактори:

- фактори, які мають зв'язок із реалізацією продукції;

- фактори, які мають зв'язок з використанням виробничого обладнання, основних засобів, матеріалів і сировини;
- фактори, які мають зв'язок з використанням трудових ресурсів.

Також, до факторів впливу на ефективність діяльності підприємства, які мають зв'язок із реалізацією продукції, відносяться:

- ефективна, диференційована цінова політика підприємства;
- зростання ціни продукції при умові поліпшення її якості;
- стимулювання своєчасного збуту продукції підприємства;
- дотримання термінів поставок продукції;
- дотримання строків укладених договорів;
- вдосконалення рекламної діяльності;
- підвищення ефективності рекламних заходів щодо продукції.

До факторів впливу на ефективність підприємства, які мають зв'язок із використанням виробничого обладнання, матеріалів, сировини та основних засобів відносяться:

- запровадження підприємством досягнень НТП;
- використання підприємством інноваційних засобів виробництва;
- збільшення об'ємів виробництва продукції при умові більш повного застосування своїх виробничих потужностей;
- зменшення виробничих витрат за рахунок підвищення продуктивності праці, більш раціонального використання матеріалів, сировини, палива, електроенергії.

До факторів впливу на ефективність підприємства, які мають зв'язок із використанням трудових ресурсів відносяться:

- проведення підприємством заходів, які направлені на покращення робочого клімату трудового колективу;
- ведення ефективної політики у сфері підвищення кваліфікації кадрового потенціалу підприємства.

Так, виділяють дві групи факторів – це позитивні і негативні, що мають вплив на економічну ефективність діяльності підприємства, в залежності від направленості дій.

Якщо, вплив даних факторів поліпшує показники діяльності підприємства, то вони є позитивними, а коли навпаки то це негативні фактори.

Внутрішні і зовнішні фактори класифікують в залежності від місця виникнення впливу на економічну ефективність діяльності підприємства.

Зовнішні фактори відображають вплив на діяльність підприємства навколишнього середовища відносно даного підприємства. До зовнішніх факторів відносяться державна та соціальна політика, інституційні механізми, інфраструктура, структурні зміни в економіці та суспільстві, а також надзвичайні ситуації [19].

Внутрішні фактори мають залежність від діяльності даного підприємства і від організації управління цим підприємством. Це фактори, які мають фізичні параметри та їх можна виміряти, тобто, це – обладнання, матеріали, виробни, технологія, енергія. Їх ще називають «твердими» чинниками. Фактори, які не можливо виміряти, які не мають фізичних параметрів, їх називають «м'якими» чинниками. Дані чинники мають вагоме значення для економічного управління діяльністю підприємства.

Класифікують внутрішні фактори впливу на ефективність діяльності підприємства в залежності від використовуваних систем управління: маркетинговий менеджмент; фінансовий менеджмент; операційний менеджмент; управління персоналом; антикризовий менеджмент; ризик-менеджмент [19, 26].

На ефективність діяльності підприємства мають вплив відразу декілька взаємопов'язаних між собою факторів.

За умови, що підприємство вміло використовувало весь комплекс вище названих факторів, воно може забезпечити для себе певні темпи підвищення ефективності діяльності підприємства.

Тож, для виявлення напрямів та резервів підвищення ефективності діяльності підприємства необхідне всебічне та глибоке вивчення факторів впливу на діяльність суб'єкта господарювання.

На пошук шляхів більш ефективного використання виробничого потенціалу спрямоване підвищення його результативності [21].

2. Аналіз показників ефективності діяльності підприємства

2.1. Організаційно-економічна характеристика підприємства

Підприємством, яке ми аналізуємо та досліджуємо є ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ «КОЛОС ТРЕЙД-С»

Адреса: Україна, 40032, Сумська обл., місто Суми, вулиця Білопільське шосе, будинок 17.

Директор підприємства: МІХНЄВ МИКОЛА ВОЛОДИМИРОВИЧ

ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ «КОЛОС ТРЕЙД-С» зареєстровано в 2006 році. Статутний капітал ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ «КОЛОС ТРЕЙД-С» 37500 грн..

Діяльність ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ «КОЛОС ТРЕЙД-С»: вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур. Виробництво продуктів борошномельно-круп'яної промисловості. Оптова торгівля зерном, необробленим тютюном, насінням і кормами для тварин. Неспеціалізована оптова торгівля. Вантажний автомобільний транспорт. Надання послуг перевезення речей.

ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ «КОЛОС ТРЕЙД-С» створене для проведення виробничої, фінансової, комерційної, інвестиційної господарської діяльності, для надання послуг, виконання робіт, метою даної діяльності є одержання прибутку.

Підприємство працює за лінійно-функціональною організаційною структурою.

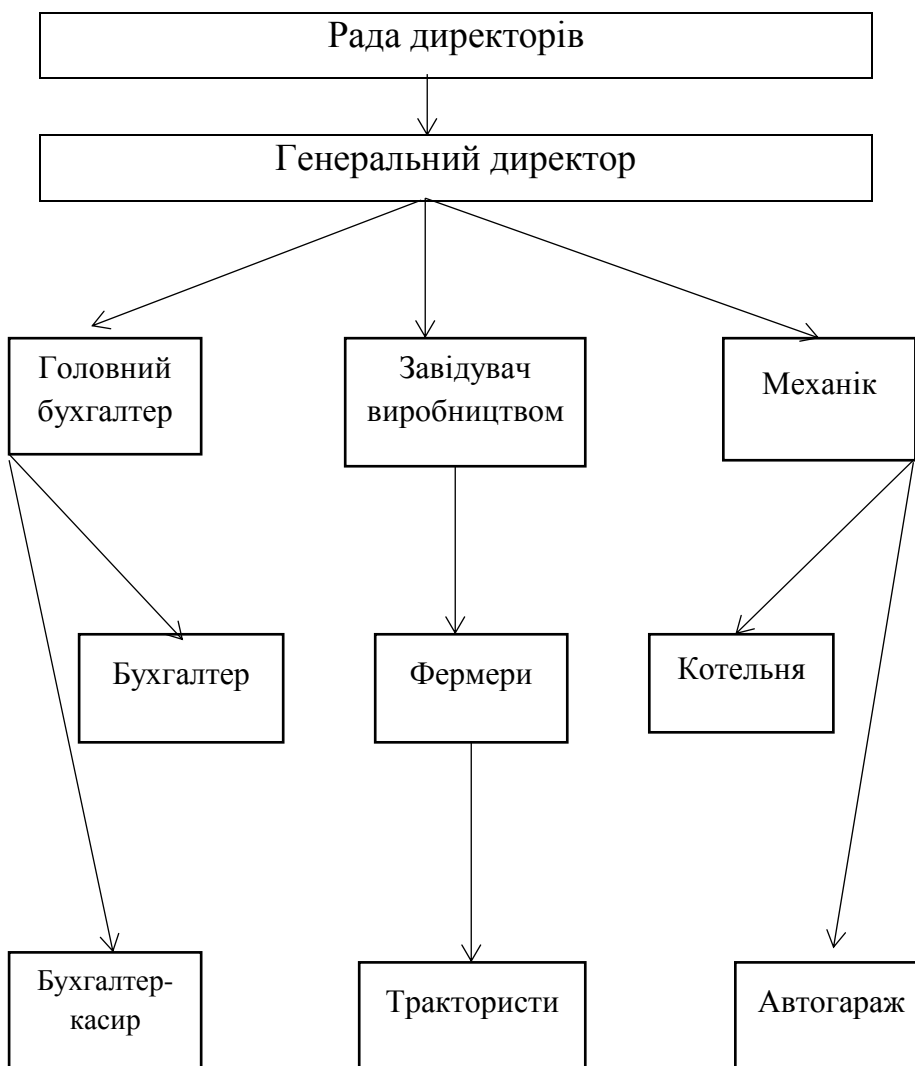

Рисунок 2.1. – Організаційна структура підприємства

Сільськогосподарському підприємству треба брати до уваги вплив зовнішніх сил, щоб обійтися без негативних наслідків.

Партнерським середовищем вважається сукупність зовнішніх сил та суб'єктів, що мають безпосередній вплив на діяльність підприємства та перебувають під впливом даної діяльності.

Суб'єктами даного середовища є установи, організації та підприємства, що забезпечують безперебійний процес виробництва на сільськогосподарських підприємствах. Це матеріально-технічне забезпечення, зв'язок, лінії

електропередач, транспорт, збут, заготівля, склади, холодильні підприємства, елеваторні підприємства, меліоративні споруди, іригаційні споруди, наукові установи, інформаційні установи, підрозділи з обслуговування захисту рослин. Ці служби та підприємства мають відношення до виробничої інфраструктури. Тож, підприємство має зовнішній зв'язок із конкурентами, споживачами, постачальниками, з органами влади, із законодавчими актами, з науковим обслуговуванням, з інформаційним обслуговуванням, з юридичним обслуговуванням, зі службами ремонту та обслуговування техніки, з профспілками, партіями та громадськими організаціями.

Наше підприємство характеризується значними об'ємами виготовленої сільськогосподарської продукції.

Вигідна форма реалізації продукції споживачеві є важливою для нормальної діяльності підприємства. Переробні підприємства – це основні споживачі, які працюють на основі укладання догорів про постачання та закупівлю продукції. Також, підприємство продукцію реалізує населенню в торговельних мережах чи на ринках. Підприємство займається зовнішньою торгівлею [30, 34].

На даному підприємстві є проблеми з матеріально-технічного забезпечення.

На протязі досліджуваного періоду підприємство характеризується підвищенням обсягів реалізованої продукції, а це є позитивним у розвитку підприємства. Та, все ж, діяльність підприємства в цілому не є зовсім стабільною. Стабільність підприємства залежить від низки факторів.

Значний вплив на стабільну діяльність підприємства має сезонність виробництва. Підприємство є сільськогосподарським, тож в період коли відбувається збір врожаю, спостерігаємо сезонне зниження ціни на сільськогосподарську продукцію, що пов'язане із її значною пропозицією на ринку. Ще це може бути викликано також і недостатністю потужності у самого виробника для зберігання сільськогосподарської продукції [27, 33].

Сільськогосподарське виробництво має величезну залежність від природних явищ. Маємо недоліки в агротехнічній базі, недостатність внесення добрив, недостатня наявність технічних засобів, засобів захисту рослин, системи зрошення. Також, негативно впливає на доходи виробника низька купівельна спроможність населення.

Кліматичні і погодні умови, а також політичні фактори є головним ризиком діяльності сільськогосподарського підприємства.

Підприємство інтенсивно впроваджує новітні технології, які направлені на підвищення врожайності.

Підвищення продуктивності праці, поліпшення родючості ґрунту і запровадження передових технологій виробництва є перспективами розвитку сільськогосподарського підприємства [35, 37].

Проаналізуємо фінансово-економічний стан підприємства. Проведемо аналіз структури активів підприємства.

Таблиця 2.1.- Аналіз структури активів балансу підприємства

Актив	Вартість, тис. грн.				Питома вага, %			
	2018	2019р.	2020р.	2021р.	2018р.	2019р.	2020р.	2021р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Необоротні активи:								
Нематер. активи	2	3	2	1	0	0	0	0
Незаверш. будівн.	2054	3583	5188	65333	22	31	26	31
Осн. засоби	2709	4096	7481	6725	29	35	37	32
Довгостр. біолог. активи	-	-	59	59	-	-	0,3	0,3
Довгостр. фінанс. інвестиції	44	44	44	44	0,5	0,4	0,2	0,2

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Всього:	4810	7726	12771	13365	51	66	63	64
Оборотні активи:								
Виробн. запаси	524	1143	2655	2294	6	10	13	11
Поточні біолог. активи	-	59	68	68	-	1	0,3	0,3
Незаверш. виробн.	740	873	1354	971	8	7	7	5
Готова продукція	1061	338	1052	2844	1	3	5	14
Дебітор.забор г. за товари, посл., роботи	128	338	1053	2844	1	3	5	14
Дебітор.забор г. за розрах.	74	41	10	-	1	0,3	0	-
Інша поточна дебітор. заборг.	26	102	198	205	0,3	0,9	1	1
Грошові кошти і їхні еквіваленти	71	58	34	67	1	0,5	0,2	0,3
Інші оборот.активи	1912	104	521	102	21	1	3	0,5
Всього:	4539	3951	7530	7552	49	34	38	37
Необорот.акт., утр.для продажу і групи вибуття	-	4	-	-	-	0,04	-	-
Баланс	9347	11679	20302	20916	100	100	100	100

З таблиці 2.1. бачимо, що найбільша питома вага у активі балансу підприємства припадає на необоротні активи, найменша на оборотні активи. Та взагалі відсутніми є необоротні активи в 2018, 2020 та у 2021 роках.

Проведемо аналіз структури пасивів балансу підприємства.

Таблиця 2.2. – Аналіз структури пасивів балансу підприємства

Актив	Вартість, тис. грн.				Питома вага, %			
	Кінець 2018 р	Кінець 2019 р	Кінець 2020 р	Кінець 2021 р	Кінець 2018 р	Кінець 2019 р	Кінець 2020 р	Кінець 2021 р
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Власний капітал:								
Статутн. капітал	13	13	13	13	0,1	0,1	0,1	0,1
Резервн. капітал	-	-	-	-	-	-	-	-
Нерозпод. прибуток	4377	7628	11859	16014	47	65	59	77
Всього:	4389	7642	11871	16027	47	65	59	77
Забезп. наст. витрат та платежів	-	-	-	-	-	-	-	-
Довгостр. зобов'яз.	566	3046	3362	1876	6	26	17	9
Поточн. зобов'яз.								
Короткостр кредити банків	595	-	2185	1521	6	-	11	7

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Поточна заборг. за довгостр. зобов'яз.	161	330	67	-	2	3	0	-
Кредитор. заборг. за товари, роботи, послуги	1548	181	2180	1155	17	2	10	6
Поточні зобов. за розрах.	126	184	453	193	1	2	2	1
Інші поточні зобов.	1950	298	284	146	21	3	1	1
Всього:	4384	995	5069	3014	47	9	25	15
Доходи майбутн. періодів	-	-	-	-	-	-	-	-
Баланс	9347	11679	20302	20914	100	100	100	100

Найбільша питома вага у пасиві балансу підприємства припадає на власний капітал. Тож, головне джерело формування активів підприємства – власні засоби.

Далі, проаналізуємо фінансові результати діяльності підприємства.

Таблиця 2.3. – Порівняльний аналіз фінансових результатів діяльності підприємства

Показ-ники	Роки				Відхилення, +,-			
	2018	2019	2020	2021	абсолютне		відносне	
	р.	р.	р.	р.	до 2018	до 2019	до 2020	до 2021
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Чистий дохід від реаліз. пр., тис. грн.	5360	8315	14978	15036	+9677	+61	+181	+0,5
Собівартість реаліз. продукції, тис. грн.	3038	4523	10154	9453	+6414	-702	+212	-7
Валовий прибуток, тис. грн.	2321	3795	4823	5584	+3266	+762	+141	+16
Чистий прибуток, тис. грн.	1926	3254	4228	4153	+2228	-76	+116	-2

З таблиці, бачимо, що протягом досліджуваного періоду підприємство є прибутковим.

В 2021 році чистий дохід від реалізації продукції підприємства зріс на 0,5 %. Також, в цьому році спостерігаємо зменшення собівартості реалізованої продукції та збільшення валового прибутку підприємства.

Проаналізуємо фінансову стійкість підприємства.

Таблиця 2.4. – Показники оцінки фінансової стійкості підприємства

Показники	Нормативне значення	Кінець 2018 р.	Кінець 2019 р.	Кінець 2020 р.	Кінець 2021 р.
1	2	3	4	5	6
Коефіцієнт автономії	більше 0,5	0,5	0,7	0,6	0,8
Коефіцієнт фін.залежності	менше 2	2,1	1,5	1,7	1,3
Коефіцієнт співвідн.залуч. та власних коштів	має залежність від характеру господарської діяльності	1,1	0,5	0,7	0,3
Коефіцієнт мобільності	має залежність від характеру господарської діяльності	0,9	0,5	0,6	0,6
Коефіцієнт маневреності вл.капіталу	більше або дорівнює 0,5	0,04	0,4	0,2	0,3
Коефіцієнт забезп.власними обіг.коштами запасів	0,6-0,8	0,1	1,2	0,6	1,4
Коефіцієнт виробничих фондів	більше або дорівнює 0,5	0,4	0,5	0,6	0,5
Коефіцієнт довгострок.залуч. позикових коштів	-	0,12	0,3	0,2	0,1
Коефіцієнт структури довгостр.вкладень	менше 1	0,1	0,4	0,3	0,1

Звідси, наступні висновки.

Ризики фінансових труднощів мінімальні, так як, коефіцієнт автономії зріс.

Фінансова залежність підприємства знизилася, про це свідчить показник коефіцієнту фінансової залежності.

Мобільність активів підприємства знизилася, це показує коефіцієнт мобільності.

Маневреність власного капіталу підприємства недостатня, про це свідчить коефіцієнт маневреності власного капіталу.

Не відповідає нормативному значенню коефіцієнт забезпечення власними обіговими коштами запасів підприємства.

Недостатній рівень має коефіцієнт виробничих фондів підприємства, тож рекомендовано прийняти заходи щодо поповнення майна виробничого призначення для цього потрібно додатково залучити власні кошти чи довгострокові кредити.

У 2021 році на підприємстві є зниження залежності від зовнішніх інвесторів це показує коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів. Зміна цього коефіцієнту вказує на поліпшення фінансової стійкості підприємства.

Коефіцієнт структури довгострокових вкладень відповідає нормативному значенню, є менше одиниці.

Дані показники свідчать про зростання фінансової стійкості підприємства, та все ж рекомендується вживання певних заходів щодо укріплення фінансової стійкості підприємства.

2.2. Дослідження показників ефективності діяльності підприємства

Комплексне відображення кінцевих результатів застосування засобів виробництва та робочої сили за період часу що визначений, показує ефективність діяльності підприємства [4, 7].

По оцінці абсолютної ефективності діяльності підприємства визначають ряд показників.

1. Диференційовані показники ефективності діяльності підприємства:

- показники ефективності використання матеріальних ресурсів підприємства;
- показники ефективності використання оборотних коштів підприємства;
- показники ефективності використання основних виробничих фондів;
- показники ефективності використання трудових ресурсів підприємства;
- показники ефективності використання капіталу підприємства.

2. Інтегральні показники ефективності діяльності підприємства:

- рентабельність продаж продукції;
- рентабельність підприємства;
- рентабельність виробництва продукції;
- витрати на одну гривню товарної продукції [32,45].

Проведемо аналіз ефективності використання матеріальних ресурсів підприємства.

Таблиця 2. 5. – Аналіз ефективності використання матеріальних ресурсів підприємства

Показник	Роки				Відхилення, + / -			
	2018р	2019р	2020р	2021р	Абсолютне		Відносне, %	
					до 2018	до 2021	до 2018р	до 2021р
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Обсяг вир-ва продукції, тис. грн.	5358	8317	14978	15036	+9677	+61	+181	+0,5
Матеріал. витрати, тис. грн.	3483	3918	7868	6798	+3316	-1071	+95	-14
Чистий прибуток, тис. грн.	1926	3252	4228	4151	+2226	-76	+116	-2
Матеріаломістк. продукції, грн./грн.	0,7	0,5	0,5	0,5	-0,2	-0,1	-31	-14
Матеріаловіддача, грн./грн.	1,5	2,1	2	2,2	+0,7	+0,3	+44	+16
Чистий прибуток на одну грн. матеріал. витрат, грн./грн.	0,6	0,8	0,5	0,6	+0,1	+0,1	+11	+14

Проаналізувавши показники ефективності використання матеріальних ресурсів, бачимо їх ефективне використання. На підприємстві є невикористані резерви підвищення ефективності використання матеріальних ресурсів підприємства.

Проведемо аналіз ефективності використання оборотних коштів підприємства.

Таблиця 2. 6. - Аналіз ефективності використання оборотних коштів підприємства

Показник	Роки				Відхилення, + / -			
	2018р	2019р	2020р	2021р	Абсолютне		Відносне, %	
					до 2018	до 2021р	до 2018р.	до 2021р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Вартість реаліз. продукц., тис. грн.	5360	8317	14978	15038	+9679	+61	+181	+0,5
Середні залишки оборот.коштів, тис. грн.	4537	3946	7530	7550	+3012	+19	+67	+0,3
Чистий прибуток, тис. грн.	1926	3252	4228	4151	+2226	-76	+116	-2
Коефіцієнт оборотн. оборот.коштів	2	2	2	2	+1	0	+69	0
Коефіцієнт завантаж.	1	0,5	0,5	0,5	-0,4	0	-41	0
Тривалість обороту, дн.	304	170	180	180	-123	0	-41	0
Рентабельність оборот.коштів, %	43	83	56	55	+13	-1	+30	-2

Оборотні кошти найкраще були використані в 2019 році. Проведений аналіз показує, що є необхідність підвищення ефективності використання оборотних коштів підприємства.

Проведемо аналіз ефективності використання основних виробничих фондів підприємства.

Таблиця 2.7. – Аналіз ефективності використання основних виробничих фондів підприємства

Показник	Роки				Відхилення, + / -			
	2018р	2019р	2020р	2021р	Абсолютне		Відносне, %	
					до 2018	до 2021р	до 2018р.	до 2021р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Обсяг вир-ва продукції, тис. грн.	5358	8317	14978	15036	+9677	+61	+181	+0,5
Середньоріч. вартість осн.вир.фондів, тис. грн.	2709	4098	7481	6727	+4019	-755	+149	-11
Середньоріч. вартість акт. частини осн.фондів, тис. грн.	1889	3389	6149	6226	+4336	+76	+228	+2
Чистий прибуток, тис. грн.	1926	3252	4228	4151	+2226	-76	+116	-2
Середньообл. чис. прац., осіб	72	92	209	175	+102	-33	+140	-15

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Фондовіддача, грн./грн.	2	3	2	2	+0,3	+0,2	+13	+12
Фондовіддача акт. част. осн. фондів, грн./грн.	2,9	2,5	2,5	2,4	-0,4	-0,1	-15	-1
Фондомісткість, грн./грн.	1	0,5	1	0,5	-0,1	-0,1	-12	-11
Фондорент., %	71	80	57	62	-10	+5	-13	+9
Фондоозбр., тис. грн. /особу	37	44	36	38	+1	+3	+3	+8

З таблиці аналізу ефективності використання основних виробничих фондів, бачимо, що основні виробничі фонди за досліджуваний період були ефективно використані. Показник фондорентабельності показує, що підприємство є прибутковим.

Присутня негативна тенденція – фондівіддача активної частини основних фондів підприємства знижується. Про це свідчить зменшення показнику фондорентабельності у 2021 році у порівнянні із 2018 роком.

Отже, є необхідність підвищення показників ефективності використання основних виробничих фондів підприємства.

Показники обсягу виробництва продукції, собівартість продукції та якість продукції залежать від ефективності використання трудових ресурсів в процесі виробництва. Аналіз використання трудових ресурсів це доволі важливий пункт в системі комплексного економічного аналізу діяльності підприємства. Ефективність використання трудових ресурсів на підприємстві характеризується продуктивністю праці [36, 40].

Таблиця 2.8. – Аналіз ефективності використання трудових ресурсів на підприємстві

Показник	Роки				Відхилення, + / -			
	2018р	2019р	2020р	2021р	Абсолютне		Відносне, %	
					до 2018р	до 2021р	до 2018р.	до 2021р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Обсяг вир-ва продукції, тис. грн.	5358	8317	14978	15036	+9677	+61	+181	+0,5
Середньообл. чис. прац., осіб	72	92	209	175	+102	-33	+140	-15
Продуктивність праці за рік, тис. грн. на особу	74	90	71	86	+12	+14	+17	+20
Середньоміс. продукт. праці, тис. грн. на особу	6	8	6	7	+1	+1	+17	+20
Витрати на оплату праці, тис. грн.	985	1400	2223	1968	+980	-256	+100	-12
Відрах. на соц. заходи, тис. грн.	109	241	523	591	+483	+65	+447	+13
Фонд оплати праці, тис. грн.	1093	1640	2747	2558	+1462	-190	+134	-7
Зарплатомістк. продукції, грн. / грн.	0,2	0,2	0,2	0,2	-0,1	-0,1	-17	-7

З таблиці, видно, що обсяг виробництва продукції підприємства зріс у 2021 році.

У цьому ж році середньооблікова чисельність працівників підприємства зменшилася.

Зросли всі показники продуктивності праці.

Також, в 2021 році збільшився фонд оплати праці робітників.

Показник зарплатоміскості продукції підприємства знизився.

Проаналізувавши ефективність використання трудових ресурсів підприємства, можемо зробити висновок, що у 2021 році працівники підприємства працювали більш ефективно. Та, на підприємстві мають місце невикористані резерви підвищення ефективності використання трудових ресурсів підприємства.

Проведемо аналіз ефективності використання капіталу підприємства.

Таблиця 2.9.- Аналіз ефективності використання капіталу підприємства

Показник	Роки				Відхилення, + / -			
	2018р	2019р	2020р	2021р	Абсолютне		Відносне, %	
					до 2018р	до 2021р	до 2018р.	до 2021р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Чистий приб., тис. грн.	1926	3252	4228	4151	+2226	-76	+116	-2
Середньоріч. вартість всіх активів, тис. грн.	9345	11677	20300	20914	+11568	+613	+124	+3
Середньоріч. вартість вл. капіталу, тис. грн.	4389	7642	11871	16026	+11638	+4156	+266	+36

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Середньоріч. Вартість залуч.капіталу, тис. грн.	4957	4036	8430	4889	-67	-3540	-1	-41
Рентабельність активів, %	21	28	21	20	-1	-1	-4	-5
Рентабельність вл.капіталу, %	44	43	36	26	-18	-10	-41	-27
Рентабельність залуч.капіталу, %	39	81	50	85	+46	+35	+119	+63

З даної таблиці бачимо, що підприємство є достатньо рентабельне, та все ж, деякі показники рентабельності капіталу знизилися – це рентабельність активів підприємства та рентабельність власного капіталу підприємства.

Зменшення даних показників рентабельності капіталу підприємства показали погіршення ефективності діяльності підприємства.

Далі, виконаємо аналіз інтегральних показників ефективності діяльності підприємства.

Таблиця 2.10. – Аналіз інтегральних показників ефективності діяльності підприємства.

Показник	Роки				Відхилення, + / -			
	2018р	2019р	2020р	2021р	Абсолютне		Відносне, %	
					до 2018р	до 2021р	до 2018р.	до 2021р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Чистий дохід від реаліз. продукц., тис. грн.	5358	8316	14978	15037	+9677	+61	+181	+0,4
Собівартість продукц., тис. грн.	3038	4523	10154	9453	+6414	-7700	+211	-7
Валовий прибуток, тис. грн.	2321	3793	4823	5584	+3264	+760	+141	+16
Чистий прибуток, тис. грн.	1926	3252	4228	4151	+2226	-76	+116	-2
Середньорічн. вартість осн. фондів, тис. грн.	2709	4098	7481	6725	+4017	-756	+149	-10
Середні залишки обор.коштів, тис. грн.	4538	3948	7530	7550	+3014	+21	+67	+0,4
Рентабельність, %	27	41	28	29	+3	+1	+10	+3

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Рентабельність продажу продукц., %	36	39	28	28	-8	-1	-23	-2
Витрати на одну грн. товарної продукц., грн./грн.	0,6	0,5	0,7	0,6	+0,1	-0,1	+11	-7
Рентабельність вир-ва продукції, %	76	84	48	59	-17	+12	-23	+25

Дивлячись на проаналізовані дані показників ефективності діяльності, робимо висновок, що підприємство є рентабельним. Але, в 2021 році спостерігаємо зниження ефективності діяльності підприємства.

Зменшення показників рентабельності підприємства і збільшення витрат на одну гривню товарної продукції є доказом погіршення ефективності діяльності підприємства.

В забезпеченні максимально можливого результату на кожну одиницю затрачених фінансових, матеріальних та трудових ресурсів – в цьому полягає проблема підвищення ефективності виробництва та діяльності підприємства загалом [31, 41].

3. Шляхи підвищення ефективності діяльності підприємства

3.1. Аналіз напрямів підвищення ефективності підприємства

Основну частину національної економіки України займає аграрний сектор. Сільське господарство є одним з головних факторів соціального та економічного розвитку країни.

Для ефективного функціонування сільськогосподарської галузі держава повинна створити певні умови – це врегулювання нормативно-правової бази та підвищення інвестиційної привабливості агропромислового комплексу [42].

Негативний вплив на показники ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств має зовнішнє середовище, яке є нестабільним та ризиковим.

Одержання прибутку на кожному етапі розвитку аграрного підприємства за умови забезпечення фінансової стійкості і платоспроможності, рентабельності і оптимального співвідношення ризику є ефективністю діяльності сільськогосподарських підприємств.

Економічна ефективність діяльності українських сільськогосподарських підприємств має низький рівень та залежить від особливостей регіонального розташування, а звідси також і від особливостей природно-кліматичних зон.

Щоб мати можливість, визначити перспективні напрямки для зростання ефективності діяльності і забезпечення сталого розвитку сільськогосподарських підприємств, потрібно дослідити ймовірні можливості для розвитку агропромислового комплексу країни [25, 28].

Можливості розвитку сектору агропромислового комплексу України, наступні:

- підтримка економічної диверсифікації на селах;
- підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва;
- розвиток інфраструктури;
- посилення контролю за дотриманням режиму використання ґрунтів;

- розвиток екологічно чистого сільськогосподарського виробництва;
- створення інститутів стандартизації та сертифікації.

Назвемо причини, що гальмують розвиток аграрних підприємств:

- недостатність забезпечення матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств;
- відсутність налагоджених збутових каналів сільськогосподарської продукції;
- недостатність надійних та доступних джерел фінансування діяльності сільськогосподарського підприємства.

Головним завданням для сталого розвитку сільськогосподарських підприємств є реалізація внутрішніх чинників підвищення ефективності аграрного виробництва. Назвемо внутрішні чинники підвищення ефективності аграрного виробництва:

- розробка та запровадження власної стратегії розвитку сільськогосподарського підприємства, що забезпечить конкурентні переваги і підвищить рівень конкурентоспроможності на ринку;
- розробка та запровадження оптимальної програми виробництва основних видів аграрної продукції, яка буде відповідною до потреб споживача та вимог ринку.

За умови ефективного використання ресурсного та виробничого потенціалу підприємства, розробки стратегічних програм, розробки довгострокових цілей розвитку можливим є сталий розвиток сільськогосподарських підприємств. Реалізація даних умов розвитку сприятиме зростанню рівню конкурентоспроможності підприємства [6, 15].

Кожне, окремо взяте сільськогосподарське підприємство має свої особливі способи і інструменти підвищення ефективності діяльності. Та, все ж, аграрні підприємства мають спільні організаційні та концептуальні засади на яких ґрунтується підвищення ефективності їх діяльності.

В умовах сьогодення для підвищення ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств потрібно використовувати шляхи зростання зовнішньої та внутрішньої ефективності підприємств.

Назвемо дані шляхи підвищення ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств України:

- покращення використання ґрунтів та підвищення їх родючості;
- запровадження ресурсозберігаючих технологій;
- підвищення якості сільськогосподарської продукції та правильне її зберігання;
- запровадження комплексної автоматизації та механізації виробництва;
- раціональне використання виробничих фондів підприємства та його трудових ресурсів;
- запровадження прогресивних форм організації виробництва та оплати праці;
- розвиток аграрного виробництва на основі різних видів господарювання та форм власності;
- використання оренди, як нової форми господарювання.

Запропонуємо головні напрями підвищення ефективності діяльності досліджуваного нами сільськогосподарського підприємства, опираючись на вже існуючий досвід.

Основні напрями підвищення ефективності діяльності аграрного підприємства [22, 43].

1. Раціональне та ефективне використання земельних ресурсів сільськогосподарського підприємства:

- покращення якісної характеристики ґрунтів;
- оптимізація посівної площі і сівозмін;
- для сприяння укрупненню розмірів землекористування – залучення додатково орендованих земель.

2. Удосконалення матеріально-технічної інфраструктури сільськогосподарського підприємства:

- ефективного використання наявної сільськогосподарської техніки;
- на основі ресурсозберігаючих технологій проведення технічної модернізації сільськогосподарського виробництва.

3. Формування нового ринкового економічного механізму:

- пошук нових прибуткових видів діяльності;
- розширення ринків збуту аграрної продукції;
- покращення маркетингової діяльності підприємства;
- з метою підвищення економічної ефективності і конкурентоспроможності проведення кооперації і інтеграції.

4. Кадрове забезпечення:

- ефективного використання трудових ресурсів підприємства;
- проведення підготовки та перепідготовки висококваліфікованих кадрів.

5. Соціальний розвиток:

- проведення соціального захисту працівників підприємства;
- для залучення кваліфікованих фахівців - створення сприятливих соціально-економічних умов;
- соціальний захист працівників аграрних підприємств;
- розвиток соціальної інфраструктури сіл.

Також, на захист навколишнього природного середовища повинна бути направлена діяльність даного сільськогосподарського підприємства. А це наступне:

- розробка і реалізація заходів, що направлені на охорону навколишнього природного середовища та раціональне використання природних ресурсів;
- вирощування підприємством екологічно чистої продукції.

Виробництво підприємством екологічно чистої продукції є перспективним напрямком у підвищенні ефективності діяльності сільськогосподарського підприємства [25, 38].

Вирощування органічної продукції може бути візитівкою даного сільськогосподарського підприємства.

Виробництво екологічно чистої продукції сільськогосподарським підприємством має позитивно позначитися на його соціально-економічному розвитку.

Тож, одна з ефективних бізнес-ідей, яка повинна перейти в бізнес-стратегію підприємства – це налагодження виробничого процесу для забезпечення повного циклу виробництва органічної продукції, тобто, виробництво екологічно чистої продукції, переробка даної продукції та доставка готової продукції до споживача. Та, виробництво органічної продукції досить високовартісне. Вітчизняний споживач має середній рівень доходу, тому органічна продукція може бути йому не по кишені [18, 44].

Для виходу нашого виробника органічної продукції на світовий ринок потрібно привести дану продукцію до відповідності міжнародних норм, стандартів та сертифікувати продукцію. Також, у цьому випадку, головна умова – це відповідність нашої продукції світовим нормам якості та продуктової безпеки.

Запровадження новітніх, ресурсозберігаючих та інтенсивних технологій є досить важливим напрямом підвищення ефективності діяльності сільськогосподарського підприємства. Так є шанс підвищити обсяги виробництва конкурентоспроможної продукції, а також підвищити рентабельність підприємства. Використання на сільськогосподарських підприємствах новітніх технологій приведе до оптимізації собівартості продукції [11, 12].

Собівартість продукції і прибуток підприємства мають безпосередній вплив на рентабельність підприємства.

Від розміру матеріальних витрат сільськогосподарського підприємства залежить матеріаломісткість продукції. На собівартість продукції прямий вплив має розмір матеріальних витрат.

Звідси, одним з напрямків підвищення ефективності діяльності сільськогосподарського підприємства є проведення оптимізації собівартості продукції. Оптимізація собівартості продукції відбувається при умові випереджаючих темпів підвищення обсягів виробництва у порівнянні із темпами зростання умовно-постійних витрат. Прийти до цього можна при умові використання новітніх технологій на сільськогосподарському підприємстві [14].

На основі вище сказаного, досліджуваному нами підприємству можемо запропонувати наступні заходи:

- по-перше, придбання нової високопродуктивної техніки;
- по-друге, запровадити при вирощуванні зернових інноваційну технологію нульового обробітку ґрунтів.

Запропоновані підприємству заходи, в результаті, приведуть досліджуване нами підприємство до зниження використання паливно-мастильних матеріалів, що призведе до зменшення показнику матеріаломісткості продукції і як результат до зменшення витрат на виробництво сільськогосподарської продукції.

Обґрунтуємо витрати підприємства на закупівлю і впровадження в роботу нової спеціалізованої високопродуктивної техніки.

Використаємо прямолінійний метод нарахування амортизації для відшкодування вартості зношеної частини основних фондів. Кожного року на собівартість виготовленої продукції переноситься однакова частина вартості основних фондів в цьому полягає прямолінійний метод нарахування амортизації. При даному методі, річна сума амортизації розраховується діленням вартості, що амортизується, на строк корисного використання предмету основних засобів.

За умови застосування прямолінійного методу нарахування амортизації норма амортизації основних фондів розраховується по формулі:

$$N_a = (O\Phi_n - Л / T_n \times O\Phi_n) \times 100 \%, \quad (3.1.)$$

Де, N_a – норма амортизації, %;

$O\Phi_n$ - балансова вартість об'єкту основних фондів, грн.;

$Л$ – ліквідаційна вартість об'єкту основних фондів, грн.;

T_n - амортизаційний період, рік.

Підставивши у формулу значення, маємо норму амортизації для одиниці нової спеціалізованої високопродуктивної техніки - $N_a = 9,9 \%$.

За методом прямолінійного нарахування амортизації розраховуються щорічні амортизаційні відрахування за наступною формулою:

$$A_p = O\Phi_n \times N_a / 100 \%, \quad (3.2.)$$

$$A_p = 205 \text{ тис. грн.}$$

Підвищення суми щорічних амортизаційних відрахувань приводить до підвищення умовно-постійних витрат сільськогосподарського підприємства.

Індекс підвищення умовно-постійних витрат сільськогосподарського підприємства визначається за наступною формулою:

$$I_{уп} = \text{Пост}_1 / \text{Пост}_0, \quad (3.3.)$$

Де, $I_{уп}$ – індекс умовно-постійних витрат;

Пост_1 – умовно-постійні витрати підприємства після закупівлі техніки, тис. грн.;

Пост_0 – початкові умовно-постійні витрати підприємства, тис. грн..

За 2021 рік на підприємстві сума умовно-постійних витрат дорівнювала 5152 тис. грн.. Тож, індекс умовно-постійних витрат $I_{уп}$ дорівнює 1,1.

Отже, після закупівлі нової спеціалізованої високопродуктивної техніки умовно-постійні витрати на сільськогосподарському підприємстві зростуть на чотири відсотки.

Далі визначаємо індекс зростання обсягу виробництва продукції, що відбувся за рахунок зростання валового збору врожаю.

$$I_b = Q_1 / Q_2, \quad (3.4.)$$

Де, I_B – індекс зміни валового збору врожаю;

Q_1 – валовий збір врожаю після закупівлі техніки;

Q_2 – валовий збір врожаю до закупівлі техніки.

Індекс зростання обсягу виробництва продукції дорівнює 1,24. Тож, після закупівлі нової спеціалізованої високопродуктивної техніки валовий збір врожаю на сільськогосподарському підприємстві підвищиться практично на 24%.

Розрахуємо відсоток зменшення собівартості продукції від зміни обсягу виробництва:

$$\Delta C_B = (1 - (I_{УП} / I_B)) \times D_{УП}, \quad (3.5.)$$

Де, ΔC_B – відсоток зниження собівартості продукції за рахунок збільшення обсягу виробництва, %;

$D_{УП}$ – доля умовно-постійних витрат у собівартості продукції, %.

Доля умовно-постійних витрат у собівартості продукції дорівнює біля тридцяти восьми відсотків.

Відсоток зниження собівартості продукції за рахунок збільшення обсягу виробництва дорівнює близько шести відсотків.

Тож, за рахунок темпів зростання обсягу виробництва продукції над темпом зростання УПВ собівартість сільськогосподарської продукції зменшиться на шість відсотків. А саме зменшення собівартості продукції приводить до підвищення прибутку сільськогосподарського підприємства, а звідси, й до підвищення ефективності його діяльності.

Обґрунтуємо запровадження на сільськогосподарському підприємстві інноваційної технології нульового обробітку ґрунтів при вирощуванні зернових.

Технологія нульового обробітку ґрунту передбачає посів в необроблений ґрунт. Запровадження даної технології дозволить сільськогосподарському підприємству зекономити 86 % витрат на паливно-мастильні матеріали.

Дана технологія дасть сільськогосподарському підприємству економію ресурсів, яка приведе до зменшення витрат, а також знизить руйнування ґрунтів, зберігатиме та відновлюватиме родючий шар ґрунтів та сприятиме накопиченню вологи в ґрунтах.

При застосуванні даної технології може відбутися досить незначне зменшення врожайності, але воно компенсується за рахунок зниження витрат і як наслідок маємо підвищення ефективності діяльності сільськогосподарського підприємства.

Технологія нульового обробітку ґрунту дасть сільськогосподарському підприємству збагачені родючі ґрунти. Вітчизняне суспільство матиме поліпшення еколого-економічних показників, також одержить органічну продукцію. Довкілля покращиться від якості кисню і від якості води, так як при застосуванні цієї технології буде в ґрунтах утримуватися вуглець.

Економічний ефект від запровадження технології нульового обробітку ґрунту становитиме близько 510 тис. грн. – це значна економія паливно-мастильних матеріалів, економія ресурсів та економія витрат часу.

3.2. Оцінка економічної ефективності діяльності підприємства

При визначенні економічної ефективності сільськогосподарського підприємства використовують систему показників, що зумовлені його специфічністю, багатогранністю та залежністю від низки найрізноманітніших економічних, природних і виробничо-технологічних груп факторів [33].

В даному підрозділі роботи порівнюємо основні показники ефективності діяльності сільськогосподарського підприємства до та після запровадження заходів, які були нами запропоновані. Запропоновані нами заходи – це придбання новітньої техніки та використання технології нульового обробітку ґрунту.

Таблиця 3.1. – Порівняння основних показників ефективності діяльності сільськогосподарського підприємства до та після реалізації запропонованих заходів

Показники	Значення до запровадження	Значення після запровадження	Відхилення +,-
1	2	3	4
Вхідні показники диференційованих і інтегральних показників ефективності діяльності підприємства			
Чистий дохід від реаліз. продукції, тис. грн.	15038	18555	+3518
Собівартість пр., тис. грн.	9451	10965	+1513
Валовий прибут., тис. грн.	5584	7593	+2008
Чист. прибуток, тис. грн.	4153	5556	+1404
Середньообл. чис. працівн., осіб	177	177	0
Середньорічн. вартість усіх активів, тис. грн.	20914	22991	+2076
Середньорічн. вартість вл. капіталу, тис. грн.	16024	16024	0
Середньорічн. вартість осно. виробн. фондів, тис. грн.	6725	8802	+2076
Середні залишки обо. коштів, тис. грн.	7552	8433	+882

1	2	3	4
Матеріальні витрати, тис. грн.	6796	7885	+1088
Показники ефективності використання капіталу			
Рентабельність активів, %	20	24	+4
Рентабельність вл. капіталу, %	26	31	+5
Показники ефективності використання трудових ресурсів підприємства			
Продуктивн. праці за рік, тис. грн. на особу	86	106	+20
Середньоміс. продуктивн. праці, тис. грн. на особу	7	9	+2
Показники ефективності використання оборотних коштів підприємства			
Коефіц. оборотн. оборотн. коштів	2	2	+0
Коефіц. завантаження	1	0,5	- 0,5
Тривалість обороту, дн.	181	163	- 17
Рентабельність оборотн. коштів, %	55	66	+11
Показники ефективності використання основн. виробничих фондів			
Фондорентабельність, %	62	63	+1
Фондоозброєність, тис. грн. на особу	38	50	+12
Показники ефективності викор. матеріальних ресурсів підприємства			
Матеріаломісткість прод. тис. грн.	0,5	0,4	-0,1

1	2	3	4
Матеріаловіддача, грн. /грн.	2,2	2,4	+0,2
Чистий прибуток на одну грн. мат. витрат, грн. / грн.	0,6	0,7	+0,1
Інтегральні показники ефективності діяльності підприємства			
Рентабельність під- ства, %	29	32	+3
Рентабельність продажу прод., %	28	30	+2
Витрати на одну грн. тов. продукції, грн. /грн.	0,7	0,6	-0,1
Рентабельність вир-ва продукції, %	59	69	+10

Всі розрахунки показують , що в результаті запровадження запропонованих заходів щодо підвищення ефективності діяльності сільськогосподарського підприємства поліпшаться диференційовані та інтегральні показники ефективності діяльності підприємства. Тож, проведені розрахунки свідчать про доцільність втілення в життя запропонованих нами заходів.

Висновки

Досягнення максимально вигідного співвідношення результатів виробничої діяльності підприємства та витрат, які забезпечили їхнє одержання є ефективністю [38].

Одержані результати проведеного аналізу показників ефективності діяльності підприємства дозволяють зробити наступні висновки.

В роботі була досліджена теоретична сутність ефективності та методичний інструментарій визначення ефективності діяльності підприємства.

В роботі були розглянуті фактори впливу на ефективність діяльності підприємства.

Провели фінансово-економічний аналіз підприємства. За результатами даного аналізу досліджуване нами підприємство є прибутковим. Спостерігається висока фінансова стійкість підприємства, тож рекомендуємо й надалі дотримуватися заходів щодо зміцнення фінансової стійкості підприємства.

Проаналізували диференційні показники ефективності діяльності підприємства. Найкращий показник продуктивності праці на підприємстві був зафіксований у 2019 році. Показники рентабельності капіталу підприємства за 2018-2021 р. р. мали тенденцію до їх погіршення. Ефективно використовувалися основні виробничі фонди підприємства. В цей період було зменшення фондівіддачі активної частини основних фондів підприємства. В 2019 році найкраще використовувалися оборотні кошти підприємства. Ефективним було використання матеріальних ресурсів підприємства.

Підприємство є рентабельним - це показав аналіз узагальнюючих показників ефективності діяльності підприємства. Та у 2021 році бачимо зниження показників рентабельності підприємства.

Між рентабельністю підприємства та рентабельністю активів маємо тісний зв'язок. Між рентабельністю підприємства, продуктивністю праці та матеріаломісткістю продукції спостерігаємо помітний зв'язок. Між

рентабельністю підприємства та коефіцієнтом оборотності оборотних коштів і фондівіддачею маємо практично відсутній зв'язок.

Важливим шляхом підвищення ефективності діяльності підприємства є запровадження підприємством ресурсозберігаючих, новітніх технологій.

Встановили, що перспективним напрямом підвищення ефективності діяльності підприємства є вирощування органічної продукції із застосуванням ґрунтозахисних технологій. Від цього підприємство матиме певний економічний ефект.

На підприємстві відбулося зниження собівартості продукції, що призведе як до підвищення прибутку підприємства так і до підвищення ефективності його діяльності.

Як результат, відбудеться поліпшення диференційованих та інтегральних показників ефективності діяльності підприємства.

Список використаних джерел

1. Амосов О.Ю., Головка В.А. Формування моделі управління ефективністю діяльності підприємства. Проблеми економіки. 2015. № 4.
2. Баглаєва Н.С., Суховєєва Ю.А. Теоретична сутність поняття економічна ефективність діяльності підприємства. Вісник СНТ ННІ бізнесу і менеджменту ХНТУСГ. 2020.
3. Біляк Т.О., Бірюченко С.Ю., Бужимська К.О. Основи підприємництва: підручник/ під заг.ред. Н.В. Валінкевич. Житомир: ЖДТУ, 2019.
4. Берест М.М. Фінансовий аналіз: навчальний посібник, Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2017.
5. Бондаренко С.М. Система показників конкурентоспроможності, соціально-економічної ефективності для споживача та рейтингу виробу на ринку / С.М. Бондаренко. – Проблеми науки. -2011. - №10.
6. Василенко В.О., Ткаченко Т.І. Стратегічне управління підприємством: Навчальний посібник. – Вид.2-ге, випр. I друп. За ред. Василенка В.О. – К.: ЦНЛ, 2004.
7. Вороненко В.И., Горобченко Д.В. Теоретические модели анализа эколого-экономического развития. Економічний простір: Збірник наукових праць. 2020. № 157. С. 65-68. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/83711>
8. Вороненко В.І., Гриценко П.В., Омеляненко В.А. Визначення індикаторів та рівнів регуляторної ефективності податкових інструментів на національному та світовому рівнях. Проблеми та перспективи забезпечення макроекономічної стабільності: монографія / за ред. С. В. Леонова і М. М. Бричко. Суми : Сумський державний університет, 2022. С. 65-75. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/90488>
9. Вороненко В.І., Кубатко О.В., Ковальов Б.Л., Гриценко П.В., Омеляненко В.А. Динаміка цифрової трансформації соціально-економічних та екологічних систем. Агросвіт. 2022. № 15-16. С. 15-22. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/89229>

10. Дяченко, А. В., Карінцева, О. І., Тарасенко, С. В., Харченко, М. О., Мазін, Ю. О., Кисильова, К. С. Формування інноваційного інструментарію економічної політики в умовах розвитку світової економічної кризи 2019- 2020 рр. в Україні // Механізм регулювання економіки. 2021. № 3. С. 21-40. DOI: <https://doi.org/10.21272/mer.2021.93.02>
<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/85737>
11. Економіко-математичні методи та моделі: навч. посібник / за заг. ред. Мацкул В.М.. Одеса: ОНЕУ, 2017.
12. Економіка і бізнес: підручник / за ред. Л. Г. Мельника, О. І. Карінцевої. Суми: Університетська книга, 2021. 316 с.
<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/83721>
13. Економіка розвитку: європейський досвід упровадження досягнень Industries 3.0, 4.0 та 5.0.: навч. посіб. / за ред. Л. Г. Мельника, Ю. М. Завдов'євої. Суми: Університетська книга, 2022. 608 с.
<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/91525>
14. Економіка та бізнес-інновації: підручник / за ред. д.е.н., проф. Л. Г. Мельника, д.е.н., проф. О. І. Карінцевої. – Суми: Університетська книга, 2023. – 702 с. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/91523>
15. Економіка енергетики : підручник / за ред. Л. Г. Мельника, І. М. Сотник. – Суми: Університетська книга, 2015. – 378с.
<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/45315>
16. Економіка підприємства : підручник / за заг. ред. д.е.н., проф. Л. Г. Мельника. - Суми : Університетська книга, 2012. - 864 с.
<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/80106>
17. Економіка підприємства в умовах ринкових перетворень: монографія / за заг. ред. д-ра екон. наук, проф.О.Г. Янкового. Одеса: Атлант, 2010. 390 с.
18. Іванова В.В. Інтелектуальний бізнес: підручник. М. Суми: Університетська книга, 2017.
19. Житна І.П. Економічний аналіз господарської діяльності підприємств. навчальний посібник. К.: Центр учбової літератури. 2011

20. Карінцева О.І., Дегтярєва І. Б., Харченко М.О., Долгошеєва О. І., Кіріл'єва А. В. Залучення іноземних інвестицій як інструмент забезпечення конкурентоспроможності та сталого розвитку країни. Вісник СумДУ. Серія «Економіка», № 3' 2020. С. 199-211. DOI: 10.21272/1817-9215.2020.3-22 https://visnyk.fem.sumdu.edu.ua/issues/3_2020/22.pdf
21. Кащена Н.Б., Гаркуша Н.М., Сідорова Т.О., Лисак Г.Г. Аналіз господарської діяльності підприємств: навч. посіб. Харків: ХДУХТ, 2014.
22. Лукаш, О., Дерев'янку, Ю., Васильєва, Т., & Танащук, М. (2022). Формування конкурентного середовища у освітньому просторі: роль освітніх провайдерів. Механізм регулювання економіки, (3-4(97-98)), 31-39. <https://doi.org/10.32782/mer.2022.97-98.08>
<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/90532>
23. Мельник Л. (2021) Сучасні тренди економічного розвитку: Досвід ЄС та практика України: підручник / за ред. Л. Г. Мельника. Суми: ПФ «Видавництво “Університетська книга”», 2021. 432 с. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/89235>
24. Мельник Л. Г., Карінцева О. І., Кубатко О. В., Сотник І. М., Завдов'єва Ю. М. Цифровізація економічних систем та людський капітал: підприємство, регіон, народне господарство // Механізм регулювання економіки. 2020. № 2. С. 9-28. DOI: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/82236>
25. Мельник, Л., Карінцева, О., Кубатко, О., Дерев'янку, Ю., Маценко, О. (2022). Реструктуризація соціально-економічних систем як складова формування цифрової економіки в Україні у період кризи. Механізм регулювання економіки, (1-2(95-96)), 7-13.
26. Мельник Л. Г., Маценко О. М., Дериколенко О. М., Кириленко М. В., Стародуб І. А. Економіка підприємств, територій та макроекономічних систем в умовах цифрових трансформацій: від стабільності й лінійного мислення до антикрихкості та нелінійного, інноваційного мислення // Механізм регулювання економіки. 2021. № 3. С. 67-78. DOI: <https://doi.org/10.21272/mer.2021.93.06>
<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/87532>

27. Мішеніна Н.В., Мішеніна Г.А., Ярова І.Є. Економічний аналіз: навч. посіб. Суми: СумДУ, 2014.
28. Козакова О.М., Забарна Е.М. Макроекономіка: підручник. Херсон: Олді-плюс, 2019.
29. Конкуентоспроможність підприємства: оцінка та напрями підвищення: /Монографія / За заг. Ред. О.Г, Янкового/. – Одеса: Атлант. – 2013.
30. Краснокутська Н.С. Потенціал підприємства: формування та оцінка: навч. посібник. / Н.С. Краснокутська. – К.: Центр навч. літ-ри, 2005. – 352 с.
31. Кривов'язюк І.В. Економічна діагностика: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2017.
32. Лупак Р.Л., Васильців Т.Г. Конкуентоспроможність підприємства: навч. посіб. Львів: Видавництво ЛКА, 2016.
33. Мельник Л. Г., Карінцева О. І. (2021) Економіка і бізнес : підручник / за ред. Л. Г. Мельника, О. І. Карінцевої. Суми : Університетська книга, 2021. 316 с. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/83721>
34. Мельник, Л., Ковальов, Б. (2020). Проривні технології в економіці і бізнесі (Досвід ЄС та практика України у світлі III, IV, і V промислових революцій). Сумський державний університет, с. 180. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/79621>
35. Мец В.О. Економічний аналіз фінансових результатів та фінансового стану підприємства: навч. посіб. / В.О. Мец. – К.: Вища школа. – 2003. – 278 с.
36. Савченко В.Ф. Потенціал національної економіки України: моногр. Чернігів: ЧДІЕіУ, 2009. 273 с
37. Сотник І.М. (2016) Мотиваційні механізми дематеріалізаційних та енергоефективних змін національної економіки : монографія / за заг. ред. доктора екон. наук, проф. І. М. Сотник. – Суми : Університетська книга, 2016. – 368 <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/80197>

38. Сотник І. (2018) Підприємництво, торгівля та біржова діяльність / І. Сотник, Л. Таранюк. – Суми: Університетська книга, 2018. – 572 с. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/80114>
- Стукан Т.М. Теоретичні аспекти дослідження питань ефективності діяльності аграрних підприємств. Інтелект XXI. 2026. № 5.
39. Сучасні тренди економічного розвитку. Книга 1: Трансформації економічних систем: досвід ЄС в реалізації Industries 3.0, 4.0, 5.0: навчальний посібник / за ред. Л. Г. Мельника. Суми: Університетська книга, 2022. 608 с. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/91526>
40. Тринька Л., Липчанська О. Економічний аналіз: навч.метод посіб. Київ: Алерта, 2013.
41. Череп А.В. Управління витратами суб'єктів господарювання. Ч.1: Монографія. - Х.: ВД "Інжек", 2016. – 368 с
42. Фатхутдінов Р.А. Управління конкурентоздатністю організацій: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / Р.А. Фатхутдінов, Г.В. Островська за заг. Ред. Островської Г.В. – К.: Кондор, 2009.
43. Череп А.В. Аналіз сучасного стану ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств // А.В. Череп, Р.В. Шамрін // Агросвіт. – 2013. - № 13.
44. Чумак Л.Ф. Фактори впливу та формування конкурентоспроможного потенціалу підприємства / Л.Ф. Чумак // Економіка і управління. - №1. – 2013.
45. Экономика развития: учебное пособие / под ред. д.-ра экон. наук, проф. Л. Г. Мельника, канд. экон. наук А. Вик. Кубатко. Сумы : «Университетская книга», 2017. 352 с. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/80184>